

gospodarske, obertniške in narodne.

Izhajajo vsako sredo po celi pöli. Veljajo v tiskarnici jemane za celo leto 3 fl. 60 kr., za pol leta 1 fl. 80 kr., za četert leta 90 kr. pošiljane po pošti pa za celo leto 4 fl. 20 kr., za pol leta 2 fl. 10 kr., za četert leta 1 fl. 5 kr. nov. dn.

V Ljubljani v sredo 29. maja 1861.

Ali ima luna nekašno moč do rastlin?

Viscokoučeni natoroznanec Arago je dokazal, da ni res, da bi luna mrazila rastline. Svetloba lune ni po mislih imenovanega moža nič drugzega kakor le znamenje čistega in jasnega neba, in ravno zavoljo teh jasnih noči nastopijo ponočni mrazi tako imenovani; luna ni nikakor tega mraza kriva, mraz bi gotovo ob čistem in jasnem nebu nastopil, če bi luna se tudi ne bila prikazala.

Po teh mislih nima luna nobene posebne moči do tega, da je merzlo ali toplo. Ali je pa s tem, kar ta teorija terdi, že vse do gotovega doguano, da je nima luna sploh nobene moči do toplomera, in da jo ima le do rastlinstva, in ali je luna posebno mesca malega travna rastlinstvu škodljiva ali ne, tega ni še nobeden spričal.

Naj to reč enmalo pretresemo, ker je kmetovavcom in vertnarjem dosti na nji ležeče.

1. Rastlinstvo potrebuje za svojo rast mnogoterih pripomočkov, med katerimi ste primerna gorkota in mokrota. Al vsakdo tudi vé, da nobena rastlina se ne bo dobro počutila, če ji potrebne svetlobe primanjkuje. Odtegui svetlobo kateri koli rastlini, kmali se boš prepričal, da se ti ne bo brez nje ponašala, le medlela ti bo, kakor lešerba, kateri olja primanjkuje. Do dobrega znano je, da perje pri svetlobi podnevi ogelno-kislino iz zraka serka, v temoti ponoči pa ta gaz iz sebe puhti. Da rastlina v temoti raste, pride po gosp. Gasparinovih mislih od tod, ker se piskričasta kožica rastlin podaljšuje, brez da bi ogelca kaj serkala in si lesno lakno narejalo; če je pa rastlina na svetlem, se ogele z rastlinjem zedinuje, in rastlina sama na sebi raste, da je veselje, tem bolj pa, kolikor več svetlobe ima.

2. Ali ima pa to oživljajočo moč samo solučna svetloba? Tega ne more nihče popolnoma spričati. Skušnja še celó dokazuje, da umetno ali nalašč napravljeno razsvitljenje rast ravno toliko pospešuje, kakor sončna svetloba. Potem takem tudi svetloba lune rastlinstvu ravno tako pomaga kakor vsaka druga svetloba.

3. Če je tedaj temu tako, mora rastlina ob luninem svitu ravno tako rasti kakor čez dan, in tudi čez noč ne bo počivala, če ni noč pretemna; če je pa noč zlo temna, pa tudi rastlina spi. Po teoretičnem smislu tedaj lunina svetloba rast rastlinsko jako pospešuje.

4. Ta rast bo pa vsled lunine svetlobe toliko živejša, kolikor večja je gorkota ponoči, in ker je pred polnočjo gorkeje kakor po polnoči, bi mogla po teoretičnih pravilih rastlina bolj rasti, kadar mesec raste, to je, pri večerni luni, kakor če luna pojemlje ali o dobi jutranje lune, in polna luna bi bila najgodnejša za mnogoverstno rastlinstvo.

5. Če pa more polna luna o cvetji ali o godenji rastlinstva več pripomagati k razvitju in več ali manj tudi k ponašanju sadežev, se dá tudi misliti, da ima prememba lune skozi celo leto do rastlinstva mnogoverstno moč.

6. Ravno tako se lahko razume, če so mlade rastlinice iz zemlje ob ščipu ali polni luni pribodle in lunina svetloba njih rast pospešuje, da je tudi dobro, da se o setvi na luno pazi, in da ni vse eno, ali se o mladi ali

polni luni seje ali sadí. Stari pregovori skušenih vertnarjev in gospodarjev niso tedaj o tem čisto prazni, ako ni družih veljavnih vzrokov, zavolj katerih umen kmetovavec ne more gledati v prátiko na luno.

7. Na nobeno stran ni tedaj neumno, meniti, da ima luna moč do rastlin. Vprašanje je le, ali nje moč tudi v resnici kaj zdá? Nejeveren Tomaž bo o tem vsak, komur le to v glavi tiči, da lunina svetloba je le slaba svetloba in da malo svetlobe ne more veliko moči imeti do rastlinstva. Pa kdo more spričati, da bi bilo to res? Morebiti pa v tem leži skrivnost, da svetloba na gornji plati perja, senca pa na spodnji plati dela nekako nasprotnost, ktera ravno pospešuje rast in življenje rastlinsko. Kdo vé, ali bi svetloba toliko moči imela, ako bi ne bilo sence? Kakor bi obnebje brez svetlobe samo dosti ne bilo, da bi rastline rastle, tako morebiti tudi sama svetloba bi ne storila tega, kar stori zdaj luč zdaj tema, tû svetloba tam senca.

Če je tedaj temu tako, luna opravlja res važne reči. To razumeti je treba le pomisliti, kako je senca očitna in močna, ki se vidi, kadar luna prav svetlo sije, in če se z njo dnevna svetloba primerja pri oblačnem vremenu. Če je ravno taka dnevna svetloba močnejša kakor svetloba lune, vendar ne napravlja preočitne sence, in bila bi tedaj za rastlinstvo gotovo slabeja pomoč kakor čista svetloba lune.

8. Samo na sebi se razume, da ta moč lunine svetlobe ni po vseh deželah enaka. Največja je v onih deželah, ki ob ravniku (ekvatorji) leže, kjer je navadno nebo čisto in jasno, dnevi in noči enaki in druge okoljščine ugodne.

9. Luna mesca aprila ali malega travna. Po tem, kar smo zdaj rekli, da ima luna svojo moč do rastlinstva, ni težko tudi škodljivosti lune malega travna razumeti. Rastlinski organi, perje in popki, v katerih svetloba neko gibanje obudi in v katerih se več sočnjave nahaja, postanejo po tem takem bolj občutljivi in o nižji toploti lunine svetlobe več terpé, kakor če bi jih ravno tak mraz pri ponočni temi zadel, ko so njih organi bolj oterpnjeni, zato ker nimajo potrebne svetlobe. Po tem takem morajo rastline pri enaki toploti več od mraza terpeti pri svetlobi lune kakor v temoti, in mogoče je, da kaka rastlina, na priliko, o mrazu le dvéh stopinj že zmerzne, kadar luna sije, ko drugač, to je, brez lunine svetlobe morebiti bi ne bila pozebla pri 5 stopnjah. Potem takem imajo kmetje prav, da jim je toliko za luno v malem in velikem travnu mar, ko so noči še rade tako merzle, da so rastlinam lahko škodljive.

Gospodarske skušnje.

(Novo obrezovanje sadnih dreves). Slavni vertnar Lukas, oskerbnik velikega verta, ki ga ima velika šola v Hohenheimu, poterjuje po svojih lastnih skušnjah novo obrezovanje sadnih dreves, kakor je na Francozkem zlo navadno. Namesto da takrat, kadar mlado drevesce vsadiš, mu mladike prirežeš do 3 ali 4 očes, ne stori tega in nikar ne poreži vseh mladik tako do 3 ali 4 očes, ampak le, kar je pregostih; popolnoma prireži stanovitno srednjo vejo, stranskih 4 ali 5 mladik pa pusti dolge kakor so.

Še le drugo leto prireži vse mladike kakor je navadno, samo da ne tako zlo, ampak blizo do polovice njih dolgosti. Nasledek tega obrezovanja je, da kmali, ko je drevo spomladi vsajeno bilo, na koncu vejic perjiče požene in to pomaga, da se tudi začnejo serkavne koreninice dosti pred zarašati kakor sicer, in da tako v drugem letu že sedaj močno ukoreninjeno drevo veliko krepkejše in močnejše nove mladike poganja kakor če bi bilo poprejšnje leto obrezovano bilo po stari navadi.

Woch. f. L. u. F. W.

(Velika korist laške ali papeževe repice ali topinambura). Gosp. Elsner iz Gronova pripoveduje po 18letnih skušnjah na 15 oralih polja od laške repice (topinambur ali erdbirne) toliko hvalevrednega, da moramo tudi mi še enkrat besedo poprijeti za ta koristni, pri nas vse premalo obrajtani sad. Omenjeni gosp. Elsner tako-le piše: 1) Na dobro pognojeni njivi se laške repice veliko več in vsako leto bolj gotovo pridela kakor krompirja; 2) shramba laške repice ne krajcarja ne prizadene stroškov, zakaj pozimi ostane v zemlji kjer je bila, in mesca sušca, malega in velikega travna se živini poklada; 3) za prešiče je laška repica posebno dober živež; 4) perje laške repice pa jedó ovce tako požrešno, da če jih ženeš na tako njivo, kjer laška repica raste, ti jo objedó do tal; 5) pa tudi repico samo (sad) jejo ovce kakor tudi konji radi; 6) tudi posušeno perje laške repice daje ovcam sila veliko in zlo prijetne klaje; 7) če včasih njivo pognojiš, kjer imaš laško repico vsajeno, je bodeš na ravno tisti zaporedoma prideloval obilo; 8) s peso in krompirjem zmešana laška repica je tudi kravam dobra klaja. — To je pač očiten dobiček laške ali papeževe repice za živinsko klajo. Gospod Elsner zraven tega le še to pravi: „Ako sadiš laško repico v težko in vlažno (mokrotno) zemljo, ti bo rada gnjila; če jo sadiš pa brez guoja na pešeno zemljo, je boš le malo pridelal. Tedaj tudi to naj si zapomni gospodar, ki se poprime toliko koristne laške repice.

(Kako dimnike zidati, da jih ni treba ométati ali otirovati). Kadar zidaš dimnik (raufenk) in primešaš mavti ali moltru solí, ti ga ni treba ométati; zakaj o mokrem vremenu se raztopí sol in saje ti padajo same od sebe doli. Nek dimnik, ki so ga pred 30 leti zidali in z osoljeno mavto ometali, nobeno leto še ni bil otiran, in vendar nikoli ni bilo nobene nevarnosti ognja.

Cerkljansko-tominska cesta.

V zadnji seji deželnega zbora goriškega dne 22. aprila 1861 je naš tominski poslanec sprožil predlog za cesto na Tominskem, ki bi naše okraje s krajnsko deželo sklenila. To je prav. — Že pred mnogimi leti bila je ta cesta osnovana, pa čeravno bi našim okrajem močno koristila, njena izpeljava je vendar le zaostala. Potratil se je desetletni čas z risanjem raznih načrtov in z mirjenjem mnogoterih višav in ovinkov; pa vse to žalibože! zavoljo vkljubljivosti nekterih sebičnih misel. Tako je previdnost goriškemu deželnemu zboru prihranila z doveršenjem imenovane ceste pokazati, da mu je drago, tudi za blagor naših goriških okrajev skerbeti.

Imam pred očmi knjižico: „Rapporto generale della Camera di Commercio ed Industria del Circolo di Gorizia rassegnato all' eccelso i. r. Ministero del Commercio 1860“, v kateri nahajam, str. 123, dva načerta nasvetovane ceste.

Po prvem načertu bi cesta peljala iz Tomina v Poljubino, čez Hom v Podmevc, Knežo, Grahovo, čez bukovski hrib v Reko-Ravno, na Želin; ondi bi se na dvoje razdelila: ena bi šla poleg reke Idrije v (nemško?) Idrijo, in na dalje k železnici v Logatec; druga bi iz Želina peljala v Cerkino in bi nadalje nas zopet s krajnsko deželo sklenila. (Omenim, da iz Ljubljane

skoz Loko imamo že dobro pot do Cerkine in smo svojim bližnjim krajnskimi sosedom serčno hvaležni, da so nam pomagali ž njimi se skleniti.)

Po drugem načertu bi naša tominska-cerkljanska cesta peljala iz Mosta sv. Lucije vedno le tikoma reke Idrije skoz Bačo, Idrio di Bačo, Slap, spodnjo Tribušo, po šemviški grapi, v Reko-Ravno, na Želin in dalje kakor prvi načert govori. Na Mostu sv. Lucije pa bi popotniki šli, če jim je drago, v Tomin in na Kovaro, ali pa v Podselo na Gorico. (Čudno se mi namreč zdi, da bi ljudje, kateri iz naših cerkljanskih hribov v Gorico popotujejo, siljeni bili skoz Tomin eno debelo uro hoda pot si zdaljšati).

Kar že več let izpeljavi naše ceste sovražno proti, je to, da sta si načerta iz Tomina čez Hom in bukovski hrib, in pa iz Mosta sv. Lucije poleg reke Idrije do reke Ravne nasprotna.

Poznam svet na obeh straneh, zatorej, ker vem, da poglobitni namen te ceste ima biti naše okraje s krajnsko deželo skleniti in Cerkljanom pot do Gorice odpreti, terdim, da naš poslanec, ako mu je volja pravičnemu biti, ima drugi načert zagovarjati in skerbeti, da se cesta iz Mosta sv. Lucije skoz in skoz pri reki Idrii dodela; zakaj pomislimo: 1) da reka Idrija ima pri svojem iztoku v Sočo na Mostu 90 sežnjev višine nad morskoroavnino, v spodnji Tribuški sežnjevi 97—55/100, na Želini sežnjevi 140—85/100, in dekanška cerkev v Cerkini v spodeku sež. 173—44/100; potem takem bi se imenovana cesta od Mosta sv. Lucije do Cerkine v 6 urah hoda samih 83—44/100 sežnjevi vzdigovala, in ker na tej strani noben griček kolovoza ne ovéra, bi se popotniku zdelo, da po lepi ravnini v Cerkino dospe. — Poglejmo 2) pa prvi načert: Vzemimo, dekanška cerkev v Tominu ima sežnjevi 96 višave nad morjem, kako bomo prišli na visoki Hom, kterege prerezati naše moči preseže? Pa pustimo pešeni Hom, visoko c. k. ministerstvo se je nad njim že zadosti protivno izgovorilo; pojdemo na Grahovo, in od ondi dvignimo oči na kviško proti hribu na Bukovem. Ne vem prav natanko, koliko visokosti miri, to pa vem, da je viši od podlage čepvanske cerkve, ki ima sežnjevi 317—84/100 nad morjem. Po tem takem bi se po tem načertu cesta iz Tomina do bukovskega hriba v 4 urah hodá sežnjevi 221—84/100 vzdigovala. Če prerajtamo nižave na Grahovem z nižavo na Reki-Ravni, vidimo, da iz Grahove do Bukove se cesta v 3/4 ure do 140 sežnjevi vzdiguje in iz Bukove do Reke-Ravne in do Želina se v 1 3/4 ure do 174 sežnjevi niža. Kdo bo tak nespametnež ondi cesto peljati, zlasti ker mu je ravnina pri reki Idrii odperta? Kdor bi ondi cesto nasvetoval, bi ne bil nič manj neumen od unega, ki hoče spred svoje hiše čez streho zad v hišo iti. Tak človek bi ne bil prijatelj marveč sovražnik dežele. — Pomislimo 3) da bukovski hrib je peščena gora; cesta bi bila ondi vednemu spodmélui izpostavljena; pri Idrii pa je skoz in skoz stanovitna in terda. — Huda zima na Bukovi je občno znana in ondašnji mraz je v tominsk pregovor; štiri mesce na leto bi sneg cesto popolnoma zagradil; pri reki Idrii pa je vedno zavetje, pot bi ne bila nikdar zaperta. — Kdo ne pozná vsakoletnih plazov, ki s Kojice derejo? popotniki bi na bukovski cesti smertni nevarnosti izpostavljeni bili; na cesti pri Idrii bi se od snežnih plazov nič ne bilo bati. — Določim, da priprosti kmetje se nad osnovo ceste čez Bukovo posmehujejo, in celó uni mož, kateri jo je na višje povelje miril, se je nad abotno mislijo čudil. (Konec prih.)

Slovenščina v cesarskih pisarnicah.

Kar so Slovenci zastran vpeljanja slovenščine v cesarske urede (kancelije) prosili, je tako pravično, zmerno in pogojem umnega vladanja kakor tudi potrebam našega ljudstva enako primerno, da dandanašnjega dne malo kdo